

ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΒΟΡΕΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ: "ΠΥΡΣΟΥ,, Λ. Ε.
1940

Ε.Υ.Δ πεζ Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Η ΣΧΕΣΙΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ύπό

ΝΙΚΟΛΛΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

‘Η φιλολογία καὶ ἡ ιστορία εἶναι αἱ δύο κατ’ ἔξοχὴν ἐπιστῆμαι, περὶ τοῦ πλάτους τῶν ὅποιων ἐπικρατοῦν διάφοροι ἀπόψεις.

‘Ο August Boeckh ἀκολουθῶν τὸ παραδειγμα τοῦ Friedrich August Wolf ἐγένετο δὲ εἰσηγητής τῆς εὐρυτέρας κατὰ τὸ περιεχόμενον ἐννοίας τῆς φιλολογίας, ἀντὶ τῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς του περιωρισμένης εἰς τὴν μορφὴν τῆς γλώσσης ἐννοίας αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο δὲ ὕστερε τὴν φιλολογίαν ἐν τῇ *Enzyklopädie und Methodologie der philologischen Wissenschaften* (2^α ἔκδοσις, 1886, ὑπὸ Klussmann) «ἄς τὴν ἐπιναγγώρισιν καὶ ἐκμεσιν τῆς ὅλης ὑπαρχούσης ἀνθρωπίνης γνώσεως» (¹). Τῆς αὐτῆς γνώμης εἶναι καὶ δὲ μεγαλύτερος ἐκ τῶν συγχρόνων φιλολόγων δὲ Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff παρατηρῶν περὶ τοῦ πλάτους τῆς φιλολογίας τὰ ἔξης: «Τὸ μόριον δὲν καὶ ἡ ἐντελέχεια τοῦ Ἀριστοτελοῦς, τὰ δεὶγμα τοῦ Ἀπόλλωνος ἀντραὶ καὶ δὲ δαίμονι Βησσᾶς, τῆς Σαπφοῦς τὸ μέλος καὶ τῆς ἀγάλης Θέατρης τὸ πίστευτα, ἡ μετρικὴ τοῦ Ηνδίδων καὶ τὸ ἐκ Πομπηΐας ἀβέβαιον, τὰ πιαριφήματα τῶν ἀγγείων τοῦ Λιτέλου καὶ τοῦ Καρωκάλλαι αἱ θέρμαι, τὰ κατορθώματα τοῦ θείου Ληγούστου, αἱ κωνικαὶ τομαὶ τοῦ Ἀπολλωνίου καὶ ἡ ἀστρολογία τοῦ Ηετοσίριος, ὅλαι, ὅλα δινήκουν εἰς τὴν φιλολογίαν, διάτι δινήκουν εἰς τὸ ἀντικείμενον, τὸ δικοῖον ζητεῖ αὖτη νὰ ἐννοήσῃ καὶ οὔτε ἔνα δὲν ἥμιτορεῖ νὰ τῆς λείψῃ» (²). Κατὰ τοὺς δριστιοὺς τούτους τὸ πλάτος τῆς φιλολογίας εἶναι εὑρύτατον, ἐφ’ ὅσον ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ἡ θρησκεία, ἡ γλώσσα, τὸ δίκαιον, τὸ κράτος, δὲ οἰκονομικὸς βίος, ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη κλπ. καθίστανται ὑποκείμενον τῆς

(¹) Παρατίθεται ὑπὸ τοῦ Ernst Bernheim, *Lehrbuch der historischen Methode und der Geschichtsphilosophie*, 3η καὶ 4η ἔκδοσις, 1903, Leipzig, σελ. 78 καὶ 79.

(²) ‘Ιω. Συκούτηρη, Φιλολογία καὶ ζωή, 1931, ἐν Ἀθήναις, σελ. 44. Ηρβλ. W. Bauer, *Einführung in das Studium der Geschichte*, 1921, Tübingen, σελ. 40 καὶ 41.

έρεύνης αὐτῆς. Ἐργάται δύμως τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς νεωτέρας φιλολογίας, ως ὁ G. Gröber καὶ ὁ G. Körtling, μετ' αὐτῶν δὲ σύμφωνοι καὶ τινες κλασσικοὶ φιλόλογοι, ως ὁ H. Usener, καταδικάζουν τοὺς δρισμοὺς τῆς ἔννοίας τῆς φιλολογίας τοῦ Boeckh καὶ τοῦ Wilamowitz ως ὑπὲρ τὸ δέον εὔρεῖς. Παρατηροῦν, δτι οἱ δρισμοὶ οὗτοι ἔχουν πρακτικήν τινα δικαιολογίαν, προκειμένου περὶ τῆς φιλολογίας τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, διότι τὸ ὑπάρχον ὑλικὸν τῶν πηγῶν εἶναι περιορισμένον καὶ εὐσύνοπτον, ή αὐτὴ δὲ πηγὴ παρέχει εἰδίκεις συγχρόνως περὶ πολλῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἀρχαίου ἡλληνικοῦ ή τοῦ δωματικοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ πράγματα δύμως μεταβάλλονται, εὐθὺς ως εἰσέλθωμεν εἰς τὴν μεσαιωνικήν καὶ τὴν νεωτέραν φιλολογίαν. Τὸ ὑπάρχον ὑλικὸν τῶν πηγῶν εἶναι ἀφθονώτερον καὶ πολυμερέστερον, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ήτις πραγματεία αὐτοῦ ἀπαιτεῖ εἰδικὰς γνώσεις καὶ πολυμερῆ προκαθίδευσιν ἐκ μέρους τοῦ ἔρευνητοῦ, τὴν δποίαν εἶναι δύσκολον νὰ εἴναι συγκεντρωμένην ἐν ἕντει μόνον προσώπῳ, δυσοδίκοτε καὶ ἀν εἶναι τοῦτο προνομιοῦχον καὶ ηὑνοημένον ὑπὸ τῆς φύσεως. Εἰς τὰς πρακτικὰς δὲ ταύτας δυσχερείας ἀποβλέποντες τείνουν εἰς τὸ νὰ περιορίσωσι τῆς φιλολογίας τὸ πλάτος εἰς τὴν ἔκτασιν, ήτις ἐδίδετο εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν φιλολόγων τῆς ἐποχῆς τῆς ἀναγεννήσεως, εἰς τὴν ἔρευναν δηλ. τῆς μιօρφῆς τῆς γλώσσης καὶ τῶν δι' αὐτῆς παραδεδομένων μνημείων τῆς λογοτεχνίας⁽¹⁾. Οὗτος ὁ φιλόλογος G. Körtling ἐν τῷ Grundriss der germanischen Philologie (Ἐκδ. 2^a, 1901, τομ. I) περιορίζει τὸ πλάτος τῆς φιλολογίας δίδει τὸν ἔξῆς περὶ τῆς ἔννοίας αὐτῆς δρισμόν· «ὅς τὴν γνῶσιν τοῦ ἴδιοφυοῦ πνευματικοῦ βίου ἔνδει λαῶν, ἐφ' ὅσον οὗτος ἐκδηλοῦται εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν γλώσσαν»⁽²⁾.

Ἄλλὰ καὶ τῆς ἴστορίας τὸ πλάτος πολλαχῶς ἀμφισβητεῖται, ἀφ' ὅτου κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα δὲ Boletairos ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κοσμοπολιτικοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀντιπαθείας πρὸς τοὺς πολέμους, τῶν δποίων φρορεὺς καὶ ἐκπρόσωπος ὑπῆρξεν ή δλονὲν ἐνισχυμένη ἀστικὴ τάξις, ἔξεδήλωσε τὴν ἀποστροφήν του πρὸς τὴν πολιτικὴν ἴστορίαν καὶ ἐγέ-

(1) Πρβλ. Ernst Bernheim, ἔ. ἀ. σ. 79 καὶ 80.

(2) Ηαρατίθεται ὑπὸ τοῦ Ernst Bernheim, ἔ. ἀ. σελ. 80. Πρβλ. Ιω. Συκοτρόη, σελ. 16· «Τῆς φιλολογίας δὲ ἔργον εἶναι ή ἐφιηνεῖται τῶν ἐξωτερικεύσεων τούτων (τῶν ἐκδηλώσεων τῶν αισθητῶν τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τῶν ὑλικῶν μιορφῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιῶν), ἐφ' ὅσον ἐγένοντο διὰ τῆς γλώσσης, ή ἐφιηνεῖται δηλαδὴ τῶν γλωσσικῶν μνημείων τοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὄποια, ἐφ' ὅσον διατηροῦνται καὶ γίνονται εἰς ἡμᾶς γνωστὰ διὰ τῆς γραφῆς, διατηροῦμένην γραμματείαν. Πᾶσα λοιπὸν ἐξωτερικεύσις πνευματικῆς ζωῆς διὰ τῆς γλώσσης γινομένη δύναται ν' ἀποτελέσῃ ὑποκείμενον ἔρευνης καὶ ἐφιηνεῖται παψὰ τῆς φιλολογίας».

νετο δ εἰσηγητής τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ — ἡ πρώτη ἀσχολεῖται περὶ τὰς μάχας καὶ τὸν πολέμους, τὰς συνθήκας τῶν κρατῶν καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν ἥγεμόνων· ἡ δευτέρα ἐκτείνει συμμέτρως τὴν ἔρευνάν της ἐπὶ πάσας τὰς ἐμφανίσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. "Έκτοτε δ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο σχολῶν, τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας, διετηρήθη ὅξεν μέχρι περίπου τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰώνος, ὅπότε οἱ γερμανοὶ ἱστορικοὶ Leopold von Ranko καὶ H. von Treitschke ἀποβλέποντες εἰς τὰς σοβαρὰς δυσχερείας, εἰς τὰς δύσπολιας προσκρούει ἡ ἔρευνα ὥλων τῶν στοιχείων τοῦ πολιτισμοῦ ἔνεκα τῆς πολυμεροῦς εἰδικεύσεως καὶ προποιεύσεως, ἵτις ἀπαιτεῖται ἐκ μέρους τοῦ ἔρευνητοῦ, ὑπέδειξαν ἐν τῇ πράξει τὴν ἀνάγκην τοῦ περιορισμοῦ τοῦ πλάτους τῆς ἱστορίας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κράτους καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ἀμέσως συνδεομένων κλάδων τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ δημοσίου δηλ. δικαίου — τοῦ συνταγματικοῦ καὶ τοῦ διοικητικοῦ — τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, τῶν ἀγώνων τῶν κοινωνικῶν τάξεων περὶ ἐπικρατήσεως καὶ τῆς θρησκείας, ἐνδεχομένως δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας. "Άλλα καὶ ἀπὸ τῆς περιόδου ταύτης δ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο σχολῶν περὶ τοῦ πλάτους τῆς ἱστορίας δὲν κατεστιγάσθη ἐντελῶς. "Αντιθέτως οἱ ἱστορικοὶ ἀναλόγως τῶν διαφερόντων καὶ τῶν προτιμήσεων των, καθὼς καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς προποιεύσεως των εὑρύνουν ἢ περιορίζουν τὸ πλάτος τῆς ἱστορίας ἀπὸ τῆς τεθείσης ὑπὸ τοῦ Ranko τοῦ Treitschke βάσεως⁽¹⁾.

"Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων καταφαίνεται, ὅτι παρὰ τὰς διαφορὰς τῶν ἀπόφεων, αἵτινες ἐπειράτησαν καὶ ἐπικρατοῦν μέχρι τῆς σήμερον περὶ τοῦ πλάτους τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἱστορίας, κοινὸν εἶναι τὸ πεδίον τῆς ἔρευνῆς τῶν δύο ἐπιστημῶν, δ πνευματικὸς δηλ. βίος τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὅποιον ἄλλως ἀποκαλοῦμεν πολιτισμὸν — ἐν τῷ συνόλῳ του κατὰ τὴν εὑρυτέρων ἔννοιαν τῶν δύο ἐπιστημῶν, ἢ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα αὐτοῦ κατὰ τὴν στενωτέραν ἔννοιαν αὐτῶν.

"Η κοινότης ὅμως τοῦ ὑποκειμένου, περὶ τὸ ὅποιον ἀσχολοῦνται ἡ φιλολογία καὶ ἡ ἱστορία, δὲν συνεπάγεται τὸν πλήρη συνταυτισμὸν αὐτῶν, τὴν ἀχρήστευσιν τῆς μιᾶς ὑπὸ τῆς ἄλλης, ἢ τὴν ὑποταγὴν τῆς μιᾶς ὑπὸ τὴν ἄλλην — τῆς φιλολογίας ὑπὸ τὴν ἱστορίαν, ἢ τῆς ἱστορίας ὑπὸ τὴν φιλολογίαν. "Αντιθέτως ἀμφοτέρων τῶν ἐπιστημῶν δικαιο-

(1) Πρβλ. Edward Fueter, Geschichte der neuzeitlichen Historiographie, 2. Aufl., 1936, München und Berlin, σελ. 556 κ. ἑπῆς, καὶ Νικ. Βλάχου, Θεωρητικὰ καὶ μεθοδολογικὰ προβλήματα ἐν τῇ ἱστορίᾳ, 1925, ἐν Ἀθήναις, σελ. 10 - 47 καὶ Ἡ γενετικὴ ἢ ἐξελικτικὴ μορφὴ τῆς ἱστορίας, 1937, ἐν Ἀθήναις, σελ. 9 - 10.

λογεῖται ἡ αὐτοτελής ὑπαρξίας καὶ ἡ χρησιμότης, ἐφ' ὃσον ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως καὶ πρὸς ὄλλον σκοπὸν πραγματεύονται τὸ αὐτὸν ὑποκείμενον καὶ διάφορον χρησιμοποιοῦν μέθοδον κατὰ τὴν ἔρευνάν του. Συμβαίνει δηλ. περὶ τῆς σχέσεως τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἴστορίας προκειμένου, διτι καὶ περὶ τῆς σχέσεως τῆς παιδαγωγικῆς πρὸς τὴν ψυχολογίαν τοῦ παιδός, τὴν κοινωνιολογίαν, τὴν βιολογίαν ἀλπ. Κοινὸν εἶναι τὸ ὑποκείμενον καὶ κοινὰ τὰ προβλήματα τῆς ἔρευνης τῆς παιδαγωγικῆς, τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδός, τῆς κοινωνιολογίας, τῆς βιολογίας ἀλπ. Η διάφορος ὅμως ἀποψίας καὶ ἡ διάφορος μέθοδος, κατὰ τὴν δύσκολαν ἡ παιδαγωγικὴ ἀποβλέπουσα εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς ἀγωγῆς πραγματεύεται τὸ αὐτὸν ὑποκείμενον, προσδίδει εἰς αὐτὴν τὸν χαρακτῆρα τῆς αὐτοτελείας.

Ἄπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ σκοποῦ, τὸν ὅποιον ἐπιδιώκουν, ἀντιδιαστέλλονται ἡ φιλολογία καὶ ἡ ἴστορία κατὰ τὰ ἔξης κινήσιμες αἱ) Η φιλολογία ἔχεται πνευματικὰ προϊόντα, ή ἴστορία τὴν γένεσιν πνευματικῶν προϊόντων τὴν φιλολογίαν ἐνδιαφέρουν πνευματικὰ προϊόντα ὑπὸ τὴν στατικὴν μορφήν των, τὰ δύντα τὴν ἴστορίαν ἐνδιαφέρουν πνευματικὰ προϊόντα ὑπὸ τὴν δυναμικὴν μορφήν των, τὰ γιγνόμενα. Αναμφιβόλως καὶ τὴν φιλολογίαν ἐνδιαφέρει ὁ τρόπος τῆς γενέσεως τῶν πνευματικῶν προϊόντων, περὶ τὰ ὅποια ἀσχολεῖται. Η ἐπίδρασις λ.χ., τὴν δύσκολην ἐδέχθη ὁ Πλάτων, ή ὁ Ἀριστοτέλης ἐκ τοῦ παρελθόντος, δὲν εἶναι ἀδιάφορος διὰ τὴν φιλολογίαν. Η παρακολούθησις ὅμως ὑπὸ τῆς φιλολογίας τοῦ τρόπου τῆς γενέσεως τῶν πνευματικῶν προϊόντων, περὶ τὰ ὅποια ἀσχολεῖται, δὲν ἀποτελεῖ δι' αὐτὴν αὐτοτελῆ καὶ κύριον σκοπόν, ἀλλὰ μέσου πρὸς ἔξυπηρέτησιν σκοποῦ, τῆς κατανοήσεως δηλ. τῶν πνευματικῶν προϊόντων. Λιὰ τὴν ἴστορίαν τούναντίον ὁ τρόπος τῆς γενέσεως τῶν πνευματικῶν προϊόντων, περὶ τὰ ὅποια ἀσχολεῖται, ἀποτελεῖ αὐτοτελῆ καὶ κύριον σκοπόν. Εἶναι δηλ. συνυφασμένος καὶ ἀχώριστος ἀπὸ αὐτὴν τὴν φύσιν τῆς ἴστορίας ὁ σκοπὸς νὰ ἐντάξῃ τὰ πνευματικὰ προϊόντα, περὶ τὰ ὅποια ἀσχολεῖται, εἰς τὴν ἔξελικτικὴν σειράν, εἰς τὴν δύσκολην ἀνήκουν, διότι μόνον οὕτω καταφαίνονται τὰ αἴτια, ἐκ τῶν ὅποιων προῆλθον, καὶ τὰ ἀποτελέσματα, ἀτινα ἀπέρρευσταν ἐξ αὐτῶν. Η ἀκμὴ λ.χ. τῆς τέχνης κατὰ τὸν 5 π.Χ. αἰῶνα ἐν ταῖς Ἀθήναις καὶ ὁ ἀποικισμὸς τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν 8ον καὶ τὸν 7ον π. Χ. αἰῶνα βιρειανατολικῶς καὶ δυτικῶς, πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης, τοῦ Ἑλλησπόντου, τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας, δὲν ἐνδιαφέρουν καὶ διατὰ τὴν ἴστορίαν. Άλλα ἡ ἀκμάσασα ἐν ταῖς Ἀθήναις τέχνη κατὰ τὸν 5 π. Χ. αἰῶνα καὶ ὁ ἀποικισμὸς τῶν Ἑλλή-

νων βιρειοανατολικῶς καὶ δυτικῶς κατὰ τὸν 8ον καὶ 7ον π.Χ. αἰῶνα ἐντεταγμένα ἐντὸς τῆς ὅλης ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος, διότε καταφαίνονται τὰ αἴτια, ἐκ τῶν δποίων ἐγεννήθησαν τὰ γεγονότα ταῦτα, καὶ τὰ ἀποτελέσματα, ἀτινα ἀπέρρευσαν ἐξ αὐτῶν.

β) Ἡ ἀξία τῶν πνευματικῶν προϊόντων, περὶ τὰ δποῖα ἀσχολεῖται ἡ φιλολογία, ἐνυπάρχει ἐν αὐτοῖς τοῖς ἴδιοις: Ἐκ τῶν πνευματικῶν προϊόντων, ἀτινα παρεδόθησαν διὰ τῆς γλώσσης, ἀποσχολοῦν τὴν φιλολογίαν κατὰ προτίμησιν ἐκεῖνα, ἐν τοῖς δποίοις ἡ γλῶσσα ἔχει μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, τ. ἐ. τὰ λογοτεχνικά. Ἐν βιβλίον ἀστρονομικὸν θὰ ἀποτελέσῃ ὑποκείμενον τῆς ἐρεύνης τῆς φιλολογίας εἰς μικρότερον βαθμὸν παρὰ τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου ἢ τῆς Σαπφοῦς, διότι εἰς ἐκεῖνο μὲν ἡ γλῶσσα εἶναι σύμβολον ἀπλοῦν, ὅργανον ὑπηρετικὸν τοῦ γνωπτικοῦ περιεχομένου, εἰς ταῦτα δὲ ἡ γλῶσσα ἀποτελεῖ αὐτὴν ταύτην τὴν μορφήν, ὅπὸ τὴν δποῖαν πραγματοποιοῦνται αἱ καλαιτικαὶ ἀξίαι. Ἡ ἀξία τούναντίον τῶν πνευματικῶν προϊόντων, περὶ τὰ δποῖα ἀσχολεῖται ἡ ἱστορία, δὲν προσπέρυκεν εἰς αὐτὰ ὡς ἴδιότης μόνιμος. Ἀλλ' ἡ ἴδιότης αὕτη εἶναι ἐπιγενής προσδιδομένη ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος ἢ τῶν ἀποτελεσμάτων, ἀτινα ἀπέρρευσαν ἐκ τῶν πνευματικῶν τούτων προϊόντων. Εἰς τὴν φράσιν λ. χ. τῶν μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος συγκαταβάντων μυρίων «Θάλαττα, θάλαττα» δὲν προϋπάρχει ἡ ἴδιότης τῆς σπουδαιότητος, ἀλλὰ ἡ φράσις αὕτη κτᾶται σπουδαιότητα ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος, τὸ δποῖον εἶχεν ἡ προσέγγισις εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου τῶν μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος συγκαταβιντῶν λιαρίων διὰ τὴν περαιτέρω τύχην των. Ἐντεῦθεν δὲ συμβιαίνει, δτι ἡ ἱστορία γεγονότα καθ' ἐαυτὰ σπουδαῖα παραλείπει πολλάκις, τούναντίον δὲ περιλαμβάνει εἰς τὴν ἔκθεσίν της γεγονότα καθ' ἐαυτὰ ἀσημα καὶ ἐπουσιώδη, ὅπως ὁ θάνατος ἐνὸς ἥγειρόνος, ἢ ἡ δι' ἐπιγαμίας ἐνωσις δύο ἥγειροντων οἴκων, ἐκρ' ὅσον ἐγένοντο ταῦτα ἀφετηρία καὶ ἀφροδιτὴ νέας μεταβολῆς, νέας ἱστορικῆς ἐξελίξεως. γ) Ὁ τρόπος, κατὰ τὸν δποῖον εἰσδύοντας καὶ ἐκμεταλλεύονται ἡ ἱστορία καὶ ἡ φιλολογία τὰ πνευματικὰ προϊόντα, περὶ τὰ δποῖα ἀσχολοῦνται, εἶναι διάφορος. Τὴν ἱστορίαν ἐνδιαφέρουν αὐτὰ τὰ πράγματα, ἡ δρθότης δηλ. τῶν συλλογισμῶν, ἡ εὐλογοφάνεια τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν πορισμάτων τοῦ συγγραφέως ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῆς συγχρόνου ἐποχῆς ἢ τοῦ παρόντος. Μὲ ἀλλας λέξεις ἡ ἱστορία δὲν ἀποδέχεται ἀβαπανίστως τὰ ὅπὸ τῶν πηγῶν ἀξιοπίστως μαρτυρούμενα γεγονότα, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ ἐξαριθώσῃ, ἀν ταῦτα εἶναι δυνατὰ ἢ πιθανά, τ. ἐ. Μη συμφωνοῦν πρὸς τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἡμετέρας πείρας. Ἡ φιλολογία τούναντίον ἀποδέχεται καὶ ἐνδιαφέρεται,

δι᾽ ὅσα λέγει ὁ συγγραφεύς, ἀδιαφοροῦσα, ὅν ταῦτα εἶναι δρῦτά, δυνατὰ
ἢ πιθανὰ πρὸς τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἡμετέρας
πείρας προσμετρούμενα· «Ἐντεῦθεν εὑρίσκει θέλγητρον καὶ εἰς παρα-
λογισμούς, συναισθηματικοὺς ἐπηρεασμοὺς τῆς σκέψεως, ἀνακολουθίας
κλπ — διότι αὗτὰ κυρίως παρουσιάζουν ζωντανώτερον τὸν ἐσωτερικὸν
ψυχικὸν κόσμον τοῦ συγγραφέως»⁽¹⁾.

"Αλλὰ καὶ ἡ γνῶμη, ὅτι μεταξὺ τῆς χρησιμοποιουμένης ὑπὸ τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ιστορίας μεθόδου δὲν ὑπάρχουν διαφοροί, μέχοι τινὸς μόνον εἰναι δόρυ: Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἀμφότερα τὰ μέρη τῆς μεθόδου τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ιστορίας εἶναι κοινά, ἡ ἔξωτερικὴ δηλ. καὶ ἡ ἔσωτερικὴ κριτικὴ (²), καὶ ἡ ἐργητικὴ καὶ ἡ σύνδεσις τῶν πνευματικῶν προϊόντων (³), περὶ τὰ δποῖα ἀσχολοῦνται αἱ δύο ἐπιστῆμαι. Ἐπέκεινα δῆλως τοῦ σημείου τούτου ὑπάρχουν οὐσιώδεις διαφοροί μεταξὺ τῆς μεθόδου τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ιστορίας, αἵτινες ὑφειλόμεναι εἰς τοὺς διαφόρους σκοπούς, οἵτινες ἐπιδιώκονται ὑπὸ ἐκατέρως τῶν ἐπιστημῶν τούτων, δὲν ἐπιτρέπουν τὸν πλήρη συντακτισμὸν αὐτῆς. Συνίστανται δὲ αἱ διαφοροί αὗται εἰς τὰ ἔξι: α) Ἀναμφιβόλως ἡ ἐργητικά τῶν διὰ τῆς γλώσσης παραδοθέντων πνευματικῶν προϊόντων διὰ τῆς βιοηθείας τῶν ἥμικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀπατήσεων, τῶν παραδόσεων, τῶν πολιτικῶν, τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν νομικῶν σχέσεων τῆς ἐποχῆς καὶ τῶν κλιματολογικῶν καὶ γεωγραφικῶν συνθηκῶν τοῦ τόπου, καὶ ἡ τοποθέτησις αὐτῶν ἐντὸς τοῦ εύρυτέρου ἥλου, εἰς τὸ δποῖον ἀνίκουν, ἀποτελεῖ οὖσιώδη καὶ ἀπαραίτητον λειτουργίαν τῆς φιλολογικῆς μεθόδου. Τὸ κέντρον δηλαδή τοῦ βάρους μετατοπίζεται ὑπὸ τῆς φιλολογικῆς μεθόδου εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς ἀξιοπιστίας καὶ τὴν γραμματικὴν καλαισθητὴν κατανόησιν τῶν διὰ τῆς γλώσσης παραδοθέντων πνευματικῶν προϊόντων, κατὰ τὸν διοικέτα περὶ τῆς φιλολογίας ἀπὸ μεθοδολογικῆς ἀπόψιμεως δρισμὸν ὑπὸ τοῦ Π. Ussener, Philologie und

(1) *Iω. Συκουταῆς*, ἡ. ἀ. σελ. 18.

(²) Κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν κριτικὴν ἔξακριβοῦται, ἂν αἱ πηγαὶ εἰναι γνήσιαι ἢ νόθοι, καθιορίζεται δὲ συγγραφεύς, δὲ τόπος καὶ δὲ χρόνος τῆς γενέσεως αὐτῶν, ἀποχωρίζονται αἱ πρωτότυποι ἀπὸ τῶν παραγώγων, καὶ τέλος, ἐάν αἱ πηγαὶ εἰναι γραπταί, ἀποκαθίσταται καὶ ἐκδίδεται τὸ κείμενον· κατὰ δὲ τὴν ἐσωτερικὴν κριτικὴν αἱ πηγαὶ ἐρμηνεύονται γραμματικῶς καὶ ἐλέγχονται ὡς πυδεῖς τὴν ἀξιοπιστίαν των.

(⁶) Κατὰ τὴν ἔρμηνείαν καὶ τὴν σύνδεσιν προβάλλονται τὰ ὑπὸ ἔρευναν πνευματικὰ προϊόντα ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ περιβίάλλοντος, ἐν τῷ ὅποι φῶντας, ἔξαλγονται οἱ Ιδιοφυεῖς παράγοντες, οἵτινες συνήργησαν εἰς τὴν γένεσιν αὐτῶν, ἐπειδὴ συνδέονται πρὸς ἄλληλα κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ αἴτιατοῦ.

Geschichtswissenschaft, 1882, Bonn, «είναι ή τέχνη, ήτις καθορίζει τὴν γραπτὴν λέξιν καὶ ἔρμηνεύει δυνάμει τοῦ γραμματικοῦ πλούτου αὐτῆς»⁽¹⁾. Τούναντίσον ἐν τῇ ἴστορικῇ μεθόδῳ ὁ ἔλεγχος τῶν πηγῶν ὡς πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν των καὶ ή γραμματική κατανόησις αὐτῶν εἶναι ἀπλῶς μέσον πρὸς σκοπόν, διευκολύνει δηλ. τὴν ἔρμηνείαν καὶ τὴν σύνδεσιν τῶν ἴστορικῶν γεγονότων πρὸς ἄλληλα, ήτις ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότατον καὶ τὸ οὖσιωδέστατον μέρος τῆς ἴστορικῆς μεθόδου. β) Ἡ ἔρμηνεία καὶ ἡ σύνδεσις τῶν πνευματικῶν προϊόντων, τὴν δποίαν ἐπιχειρεῖ ή φιλολογία, ἀντιδιαστέλλεται ἀπὸ τῆς ἔρμηνείας καὶ τῆς συνδέσεως, τὴν δποίαν ἐπιχειρεῖ ή ἴστορία, ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ὅτι διάφοροι ἀρχαὶ καταλαμβάνουσι τὴν ἀρχουσαν καὶ ἐπικρατοῦσαν θέσιν· ἐν τῇ φιλολογικῇ ἔρεύνῃ ἐπικρατεῖ μᾶλλον ή ἀναλυτικὴ μέθοδος, ἐν τῇ ἴστορικῇ ἔρεύνῃ ἐπικρατεῖ μᾶλλον ή συνθετικὴ μέθοδος. Είναι ἀληθές, ὅτι ή φιλολογία δὲν περιορίζεται ἀπλῶς εἰς τὸ νὰ ἐννοήσῃ τὰ ἐπὶ μέρους πνευματικὰ προϊόντα καὶ παραγάγη αὐτὰ ἀπὸ τῶν πολιτικῶν, οἰκονομικῶν, νομικῶν κλπ. σχέσεων τῆς ἐποχῆς καὶ τῶν κλιματολογικῶν καὶ τῶν γεωγραφικῶν συνθηκῶν τοῦ τόπου, ἀλλὰ πρὸς τούτοις ζητεῖ νὰ ἐννοήσῃ αὐτὰ ἐν τῇ συνθέσει τῶν μερῶν των ἐντὸς εὑρυτέρου ὅλου. Είναι ὅμως πρόδηλον, ὅτι ὁ συνθετικὸς οὗτος τρόπος τῆς διαπραγματεύσεως τῶν πνευματικῶν προϊόντων, τὸν δποίον ἐπιχειρεῖ ή φιλολογία, ἀπέχει καὶ διαστέλλεται οὖσιωδῶς ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς διαπραγματεύσεως αὐτῶν ἐντὸς τοῦ περιγράμματος τῆς παγκοσμίου ή τῆς καθολικῆς ἴστορίας, τὴν δποίαν ἐπιχειρεῖ ή ἴστορία. Ἡ ἴστορία κατὰ τὴν ἔρμηνείαν καὶ τὴν σύνδεσιν τῶν γεγονότων, περὶ τὰ δποῖα ἀσχολεῖται, ἀναγκαῖον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ὅτι τὰ ἔθνη καὶ οἱ λαοὶ δὲν ζοῦν μεμονωμένοι, ἀλλ᾽ ἐν συμπολιτείᾳ ἐινῶν συναπτόμενοι πρὸς ἀλλήλους διὰ τοῦ συνεκτικοῦ δεσμοῦ τῶν ἵδεων, αἵτινες μὴ ἔχουσαι συγκεκριμένην πατρίδα διαδίδονται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ πληροῦσι διὰ τοῦ περιεχομένου των τὴν ὅλην ἀνθρωπότητα. Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην ζητεῖ νὰ ἐντάξῃ καὶ ἐκτιμήσῃ τὰ ἐπὶ μέρους γεγονότα, περὶ τὰ δποῖα ἀσχολεῖται, ἐντὸς τοῦ εὑρυτέρου ὅλου, ἐν τῷ δποίῳ ἀνήκουν. Τὸ εὑρύτατον δὲ ὅλον, εἰς τὸ δποίον πρέπει νὰ ἐνταχθῶσιν, είναι ή ἀνθρωπίνη ή παγκόσμιος ἴστορία μὲ ἐνδιαμέσους σταθμοὺς καὶ βαθμίδας τὴν ἴστορίαν τῶν ἐπὶ μέρους λαῶν τῆς γῆς. Ἡ ἴστορία τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ δημοσίου δικαίου τῆς Ἐλλάδος κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα πρέπει νὰ ἐνταχθῶσι καὶ ἐκτιμηθῶσιν ἐντὸς τῆς ὅλης ἴστορίας τῆς Ἐλλάδος τῶν νεωτέρων χρόνων, ή ἴστορία τῆς Ἐλλάδος, τῆς Τουρ-

(1) Παρατίθεται ὑπὸ τοῦ Ernst Bernheim, ε. ἀ. σελ. 83.

κίας, τῆς Γ' αλλίας, τῆς Ἀγγλίας κλπ. τῶν νεωτέρων χρόνων ἐντὸς τῆς καθολικῆς ή παγκοσμίου ίστορίας τῶν νεωτέρων χρόνων, ή ίστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ή τῆς ἀρχαίας Ρώμης ἐντὸς τῆς παγκοσμίου ίστορίας τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, ή παγκόσμιος ίστορία τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ ή παγκόσμιος ίστορία τῶν ἀρχαίων χρόνων ἐντὸς τῆς ὅλης παγκοσμίου ή καθολικῆς ίστορίας. Ή προσπάθεια δὲ αὕτη πρὸς τοποθέτησιν ἐπὶ μέρους γεγονότων ή σειρᾶς γεγονότων ἐντὸς τοῦ εὑρυτέρου ὅλου, εἰς τὸ δυτικὸν ἀγύριον, ἀπαριθμητος εἰς πᾶσαν ἔρευναν, εἰς διονδήποτε περιφερισμένον τοπικῶς ή χρονικῶς τημένα τῆς ιστορίας καὶ ἐν ἀναφέρεσται, προσδίδει τὴν ἀριθμον τὰ διεντήμητον ἀξίαν εἰς τὰ ίστορια τῆς Μαυρουάγ, τοῦ Ορού, τοῦ Κούσού, τοῦ Μικολού, τοῦ Ράνκο, τοῦ Νιοβού καὶ τοῦ Μοιρισού, τὰ δυτικὰ πατέρων αὐτόχθονα ἀφιστοτεχνικὸν πληροῦσι τὴν ἀπαίτησιν ταῦτην.

Η μέχρι τινὸς ὥμετος ἀντίθετης τῆς μεθόδου τῆς ἐρεύνης τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ίστορίας ἀπεργίαζεται τὴν στενὴν οχέαν, εἰς οὐδὲ διατελοῦν αἱ δύο ἀπιστήματα. Η ίστορία, ἵνα φέρῃ εἰς πέριας τὴν σπουδαιοτάτην αὐτῆς ἀποστολήν, τὰ διὰ τῆς συνθετικῆς διῆλ. ὅδον ἀναπαραγωγὴν τῶν ίστορικῶν γεγονότων ἐν τῇ κοινωνικῇ συναρείᾳ του, ἔχει ἀνάγκην τοῦ προηγουμένου ἐλέγχου ὡς πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν καὶ τῆς γραμματικῆς κατανοήσεως τῶν πηγῶν, αἵτινες ὑπόκεινται ὡς βάσις τῆς ἐρεύνης της. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον η προευρύσκει τὴν σχετικὴν ἐργασίαν ἐποιήην ὑπὸ τῆς φιλολογίας, η παριστανόμενη αὐτὴν ἐργαζομένη διὰ τῶν μεθόδων καὶ τῶν βοηθητικῶν μέσων τῆς φιλολογίας⁽¹⁾. Ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως, ἐπ' οἷον η φιλολογία παρὰ τὴν γραμματικὴν - καλιασθητικὴν κατανόησιν τῶν ἐπὶ μέρους πνευματικῶν προϊόντων, περὶ τὰ δυτικά ἀσχολεῖται, ὡς ἀποστολὴν αὐτῆς θεωρεῖ τὴν σύνθεσιν τῶν μερῶν καὶ τὴν τοποθέτησιν αὐτῶν ἐντὸς εὑρυτέρου ὅλου, ὑποβοηθεῖται εἰς τὸ ἔργον τῆς ὑπὸ τῆς ίστορίας, οἵτις πρώτη διὰ τῶν πολυτίμων προσπαθειῶν τῶν ίστορικῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ ρωμαντισμοῦ καὶ τῆς συμβολῆς τῆς ψυχολογίας τῶν λαῶν καὶ τῆς ψυχολογίας

(1) Ἐδιαιτέρως τὰ δύο ἀξιώματα, τὰ δυτικά ή ίστορία παρέλασθεν ἐκ τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς τῶν πηγῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ίστορικῶν τοῦ φωτιαντισμοῦ, ἀπεδειχθησαν πρακτικῶς χρησιμώτατα μετενεχθέντα εἰς τὸ ἔδαφός της· ἀφ' ἐνδεσ ἀναλύεται η ὑπὸ ἔξετασιν πηγὴ εἰς τὰ εὔχρηστα καὶ τὰ μὴ εὔχρηστα, εἰς τὰ ἐκ πρώτης χειρόδες καὶ τὰ παράγωγα αὐτῆς μέρη, ἀφ' ἐπέρον δὲ ζητεῖται νὰ συλληφθῇ δ χαρακτήρ τῆς πηγῆς ὡς συνόλου καθοριζομένων τῶν περιστάσεων καὶ τῶν σκοπῶν, ὑπὸ τῶν δυτικῶν κατηυθύνετο δ συγγραφεὺς κατὰ τὴν κατεγραφὴν τῶν παρεχομένων ειδήσεων, ἐπὶ τῷ τέλει, διποτές ἔξαρχοις θῆ, μέχρι τοίου σημείου ἀπεριαχρύνθη οὗτος τῆς ἀληθείας.

τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν διεμόρφωσε κατὰ τρόπον ἀρτιον τὴν ἔρμηνείαν τῶν πνευματικῶν προϊόντων διὰ τῆς καταδεῖξεως τῆς μεταξύ των συναρπείας καὶ τῆς προβολῆς ἐντὸς τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ἐν τῷ δποίῳ ἀνήκουν.

Κατὰ ταῦτα ἡ φιλολογία ἀποτελεῖ τὴν βάσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ στηριχθῇ ἡ ιστορία — ἐπέχει ἡ φιλολογία ἀπέναντι τῆς ιστορίας τὴν αὐτὴν βοηθητικὴν θέσιν, τὴν δποίαν καὶ ἡ ψυχολογία, ἥτις παρέχει τὰς ἀπόψεις, κατὰ τὰς δποίας ὁ πνευματικὸς βίος εἰς δλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ κριθῇ καὶ ἔρμηνευθῇ — ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως ἡ ιστορία ἀποτελεῖ βοηθητικὴν ἐπιστήμην τῆς φιλολογίας. "Ἡ, οὐαὶ εἴπω καλύτερον, ὁ ιστορικὸς πρέπει νὰ εἶναι καὶ φιλόλογος, οὐαὶ δυνηθῆναι νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν ἑτοίμην φιλολογικὴν ἔργασίαν, ἢ νὰ ἔργασθῇ ἀποτελεσματικῶς χειριζόμενος τὰς μεθοδικὰς ἀρχὰς τῆς φιλολογίας, ἀλλὰ καὶ ὁ φιλόλογος πρέπει νὰ εἶναι καὶ ιστορικός, οὐαὶ μὴ κατὰ τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν ἔρμηνείαν τῶν πνευματικῶν προϊόντων, περὶ τὰ δποῖα ἀσχολεῖται, ἀποστερηθῇ τοῦ μέτρου τῆς ἀντικειμενικῆς ἐκτιμήσεως.

Βιβλιογραφία

- Θεοφίλου Βορέα, Ἀκαδημεικά, 3, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἐν Ἀθήναις, 1935.*
- Johann Droysen, Grundriss der Historik, 1925, Halle am Saale.*
- Ernst Bernheim, Einleitung in die Geschichtswissenschaft, 1926, Berlin und Leipzig (Sammnung Göschen).*
- Τοῦ αὐτοῦ, Lehrbuch der historischen Methode und der Geschichtsphilosophie, 1903, Leipzig (ἔκδ. 3η καὶ 4η).
- W. Bauer, Einführung in das Studium der Geschichte, 1921, Tübingen.*
- Ed. Fueter, Geschichte der neueren Historiographie (ἐν Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte, herausg. von Georg Below und Friedrich Meinecke), ἔκδ. 2α, 1936, München und Berlin.*
- Friedrich Meinecke, Die Entstehung des Historismus, 1936, München und Berlin.*
- Benedetto Croce, Théorie und Geschichte der Historiographie (κατὰ γερμανικὴν μετάφρασιν ὑπὸ Enrico Pizzo), 1915, Tübingen.*
- Ιω. Συκουντρῆ, Φιλολογία καὶ ζωή, 1931, ἐν Ἀθήναις.*
- Κων. Βουρβός, Τὰ προβλήματα τοῦ μαθήματος τῆς ιστορίας, 1936, ἐν Ἀθήναις.*
- Νικ. Βλάχον, Θεωρητικὰ καὶ μεθοδολογικὰ προβλήματα ἐν τῇ ιστορίᾳ, 1925, ἐν Ἀθήναις.*
- Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ γενετικὴ ἡ ἑξελικτικὴ μορφὴ τῆς ιστορίας, 1937, ἐν Ἀθήναις.